

ƏLİYEV URFAN
Bakı Biznes Universiteti
Magistrant
Urfan607@gmail.com

İDARƏETMƏ UÇOTUNUN MAHIYYƏTİ, MƏZMUNU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Bu məqalə idarəetmə uçotu ilkin anlayışların araşdırılması haqqındadır. İdarəetmə uçotunun yaranma tarixi, idarəetmə uçotunun firmalarda mahiyyəti, onun idarəetməyə birbaşa təsiri, yaranan problemin minimuma endirilməsi istiqamətində aparıla biləcək tədbir üsulları təhlil edilməsi. İdarəetmə uçotu firmaların qarşısında əsas məsələlərdən olub onun daim inkişaf etdirilməsini həyata keçirtməkdir. Firma daxilində idarəetmə uçotunun daha dolğun olması üçün menecerlər tərəfindən düzgün və dəqiq informasiyaların əldə olunmasıdır, informasiyanın idarəetmə uçotunda ən önəmli faktorlardan biri olması haqqında məlumat vermişdir. İdarəetmə uçotunun məzmunu və firmalarda nə qədər vacib olması haqqında məlumatlar verilmişdir. Həmçinin müəssisədə gəlirlər və xərclərin idarə edilməsi və qarşısında duran vəzifələrin həlli haqqında məlumatlar qeyd edilmişdir.

Açar sözlər: İdarəetmə uçotu, biznes planlaşdırılması, idarəetmə nəzarəti, idarəetmə səmərəliliyi, idarəetmə uçotunda informasiya.

İdarəetmə uçotu bir təşkilatın və ya bir prosesin fəaliyyətinin planlanması, təşkil edilməsi, nəzarət edilməsi və idarə olunması kimi bir çox xüsusiyyətlərdən bəhs edir. İdarəetmə sisteminin yaranması, onun mahiyyəti, məzmunu və başlıca xüsusiyyətləri açıqlanır. İdarəetmə uçotunun maliyyə uçotu ilə oxşar və fərqli cəhətləri, idarəetmə uçotunun nəzəriyyəsində fəlsəfi baxışlar və idarəetmə uçotunda tətbiq olunan metod və üsulların təkmilləşdirilməsi istiqamətləri haqqında açıqlamalar verilmişdir.

Bu termin ilk dəfə 1950-ci ildə məhsuldarlıq məsələsində İngilis-Amerikan Şurasının himayəsi altında ABŞ-a səfər edən mühasiblər qrupu tərəfindən istifadə edilmişdir. Maliyyə uçotu terminologiyası, bu iş qrupunun ziyarətindən əvvəl "idarəetmə mühasibatlığı" sözü ilə əsasən istinad etməmişdir. Artan rəqabətlər, geniş miqyaslı istehsal, texnologiyadakı dinamik inkişaf və yaranan çətinliklər sonda bir çox problemi həll etmək üçün idarəetmə uçotunun inkişafına gətirib çıxardı. J. Batty İdarəetmə

Uçotunu “xüsusi bilik və bacarıqla birlikdə rəhbərliyə mənəfəti artırmaq və ya zərərləri minimuma endirmək vəzifəsində kömək edən mühasibat metodlarını, sistemlərini və texnikalarını təsvir etmək üçün istifadə olunan termin” olaraq təyin etmişdir. İdarəetmə uçotu, ənənəvi və yenilikçi metodlar, alətlər və praktikaların birləşdirilməsi ilə inkişaf etmişdir. Bu metodlar və alətlər, idarəçilərə təşkilatlarını idarə etmək üçün yol göstərıcı məlumatlarla təmin edir. Bu məlumatlar, planlama, təşkilatlandırma, iş proseslərinin idarə olunması, nəzarət və qiymətləndirmə kimi idarəetmə funksiyalarını icra etməkdə kömək olur.

İdarəetmə uçotu məhdud olmayan bir prosesdir və daima inkişaf edir. İdarəçilik nəzərdə alındıqda, yeni yollar, texnologiyalar və məsələlər ortaya çıxır və bu da idarəetmə uçotunun dəyişməyə davam etməsinə səbəb olur. Son illərdə informasiya texnologiyalarının inkişafı idarəetmə uçotuna yeni imkanlar gətirib çıxarmışdır. Avtomatlaşdırma, verilənlər analitikası, süni intellekt və digər texnologiyalar idarəetmə prosesinin effektivliyini artırmağa kömək edir.

Qısaca olaraq ifadə etsək, idarəetmə uçotu biznes proseslərinin planlaşdırılmasının uğurlu yerinə yetirilməsi üçün müxtəlif şəkildə funksiyalarla həyata keçirilən idarəetmə, uçot və maliyyə əməliyyatlarını özündə birləşdirir. İdarəetmə uçotu geniş formada müəssisənin təsərrüfat-maliyyə fəaliyyətinin səmərəliliyi, onun gələcək dövrlərdə fəaliyyətinin planlaşdırılması, müəssisə və təşkilatlarda menecerlərin gündəlik maliyyə və uçot əməliyyatlarına dair daha dolğun qərarların qəbul edilməsi baxımından həyata keçirilir. İdarəetmə uçotu firmanın keçmişdə baş vermiş fəaliyyətlərinə deyil, onun gələcəkdə yerinə yetirə biləcəyi bazarda baş verə bilən dəyişikliklər və biznes əməliyyatlarının dəyişmə istiqamətlərinə əsaslanır. Başqa sözlə firmaların maliyyə menecerləri biznesi idarə edən rəhbərlərin iqtisadi qərarların qəbul edilməsi mərhələsində istifadə edəcəyi məlumatları sistemli və qruplaşdırılmış olaraq müəssisə rəhbərinə təqdim edən və bu məlumatlara əsasən strateji dəyərləndirmələr aparan əsas işçi, idarəetmə üzrə muhasib hesab olunur.

Müəssisələrdə idarəetmənin səmərəliliyi əsasən qəbul olunmuş qərarlarda istifadə olunmuş informasiyadan asılıdır. İdarəetmə uçotu müəssisədə informasiya sisteminin əsas tərkib hissəsi olub, idarəetmə qərarlarının qəbulunda müxtəlif idarəetmə pillələrinin rəhbərini operativ informasiya ilə təmin edir. Müəssisələrdə biznes fəaliyyətinin və idarəetmənin səmərəli şəkildə ola bilməsi üçün onun müəyyən olunmuş qayda və normalara uyğun hərəkət etməsi və fəaliyyətini bu normaları nəzərə almaqla yerinə yetirməsi tələb olunur. İnformasiyanın xüsusi etibarlılığı, düzgünlüyü, şəffaflığı, dolğunluğu, ədalətliliyi və məsuliyyətlik xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən uyğun, əlaqəli və verilmiş

informasiyaların zamanında olması biznes idarəçiliyində son dərəcədə əhəmiyyətlidir. İnformasiyanın menecerlər üçün faydalı olmasına zəmin yaradan ümumi olaraq qəbul edilmiş bir xarakterik xüsusiyyətlər var ki, onlara aşağıdakılardan ibarətdir: - relevantlıq

- etibarlılıq

- müqayisəlilik

- anlaşılqlılıq

İdarəetmə uçotunun məzmunu bir neçə əsas mərhələdən ibarətdir:

Planlaşdırma: Şirkətin strategiyasını və məqsədlərini müəyyənləşdirmək, onları icra etmək üçün planlar hazırlamaq və hədəflər təyin etmək.

Təşkilat: İş proseslərini və resursları düzgün şəkildə təşkil etmək, vəzifələr və məsuliyyətlər təyin etmək, ehtiyaclar üzrə iş gücünü formalaşdırmaq və uyğun struktur təşkil etmək.

İdarəetmə: Fəaliyyətlərin icrasını nəzarət altında saxlamaq, təşkil edilmiş prosesləri tətbiq etmək, resursların idarə olunmasını təmin etmək və problemləri həll etmək üçün effektiv idarəetmə metodlarını tətbiq etmək.

Monitorinq və nəzarət: Performansı izləmək, məlumatları toplamaq, keyfiyyətinə nəzarət etmək, məsələlərin həlli üçün qiymətləndirilmələr aparılmasını təmin etmək və nəticələrin məqsədlərə uyğunluğunu müəyyənləşdirmək.

İdarəetmə uçotu firmada fayda təmin etməsi üçün çox önəmli bir əhəmiyyətə malikdir. Aşağıdakı səbəblər idarəetmə uçotunun nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir.

Effektiv artırma: İdarəetmə uçotu, şirkətin iş proseslərini daha tənzimlənmiş hala gətirir və effektivliyini artırır. Daha sistematik və quruluşlu bir təşkilat, resursların düzgün idarə edilməsi və proseslərin monitorinqi vastəsilə, şirkətin çıxışları və performansı yüksəlir.

Səmərəlilik: İdarəetmə uçotu, səmərəlilik sərfiyyat artırılmasına imkan verir. Daha yaxşı təşkil edilmiş proseslər, resursların daha optimal istifadəsi və işlərin daha sürətli icrası, şirkətin maliyyə və zamanlı sərfiyyatını artırır.

Risqlərin azaldılması: İdarəetmə uçotu risklərin idarə edilməsini və minimalizasiyasını təmin edir. Düzgün nəzarət və monitorinq vasitəsilə poyensial problemlərə daha tez bir zamanda müdaxilə edilə bilər və risklərin aşağı salınması üçün tədbirlər görülməlidir.

Müəssisələrdə xərclərin və onun maliyyə nəticələrinin idarə olunması sahəsində iki əsas problem mövcuddur. Bunlardan birincisi ənənəvi olaraq toplanmış təcrübəni müəssisələrdə idarə olunması qarşısında dayanan yeni vəzifələrin həllinə istiqamətlənməsi. İkincisi xərclər haqqında məlumatların əldə olunmasında, məhsullara maya dəyərinin hesablanmasında yeni yanaşmaların tətbiqi həmçinin təhlili, bununla bağlı idarəetmə qərarlarının qəbulu sahəsində yeni qeyri ənənəvi sistemlərin yaradılması. Bu baxımdan

respublikamızda idarəetmə uçotunun öyrənilməsi və müəssisə təcrübələrində tətbiqi mühüm rol oynayır. Çünki idarəetmə uçotu müəssisənin idarə olunmasında qəbul edilmiş qərarların operativliyini və keyfiyyətinin artırılmasına şərait yaratmaqla, gözlənilən nəticələrin və təsərrüfat daxili risklərin səmərəli idarə olunmasını maksimumlaşdırır. Beləliklə idarəetmə uçotunun mahiyyəti operativ idarəetmə qərarlarını qəbulu üçün gəlir və xərclərin uçotu, onların planlaşdırılması, normativləşdirilməsi, nəzarət və təhlil informasiyalarını sistemləşdirən inteqrasiya olunmuş sistemdən və müəssisənin gələcək inkişaf problemlərinin koordinasiyasından ibarətdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. J. Batty, Management Accountancy Hardcover, Macdinald & Evans Ltd, 3rd edition, December 1969;
2. Q.G. Abbasov. İdarəetmə uçotunun təşkili prinsipləri. Bakı, “Elm”, 2006.
3. L.İ. Abdullayev, Maliyyə uçotu, Sumqayıt, 2007;
4. A.H. Əliyeva, Muhasibat uçotu, Bakı. “Elm və təhsil”, 2016;
5. S.M. Səbzəliyeva. V. Quliyev “İdarəetmə uçotu” Bakı, 2014.

NATURE, CONTENT AND IMPORTANCE OF MANAGEMENT ACCOUNTING

Summary

This article is about exploring basic concepts of management accounting. Analyzing the history of management accounting, the nature of management accounting in companies, its direct impact on management, and measures that can be taken to minimize the problem. Management accounting is one of the main issues facing companies and its continuous development. In order for the management accounting to be more complete within the company, the managers reported that obtaining correct and accurate information is one of the most important factors in management accounting. Information is provided on the content of management accounting and how important it is in firms. Information about the management of income and expenses and the solution of the tasks in front of the enterprise was also recorded.

Keywords: Management accounting, business planning, management control, management efficiency, information in management accounting.

СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ И ЗНАЧЕНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА.

Эта статья посвящена изучению основных концепций управленческого учета. Анализ истории управленческого учета, характера управленческого учета в компаниях, его непосредственного влияния на управление и мер, которые можно предпринять для минимизации проблемы. Управленческий учет является одним из основных вопросов, стоящих перед компаниями и его постоянным развитием. Для того, чтобы управленческий учет был более полным внутри компании, руководители сообщили, что получение правильной и достоверной информации является одним из важнейших факторов управленческого учета. Приводится информация о содержании управленческого учета и о том, насколько он важен на фирмах. Также фиксировалась информация об управлении доходами и расходами и решении задач, стоящих перед предприятием.

Ключевые слова: управленческий учет, бизнес-планирование, управленческий контроль, эффективность управления, информация управленческого учета.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 06.10.2022

Çapa qəbul olunma tarixi: 05.05.2023

Elmi rəhbər: i.ü.f.d., Zakir Quliyev
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur